УНИВЕРСИТЕТЛАРДА МОЛИЯВИЙ МЕНЕЖМЕНТ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

EMU университети Мутахассислик кафедраси
ўқитувчиси ***А.А.Нурхаётовна***

Аннотация *Ушбу мақолада университетларда молиявий менежмент тизимини такомиллаштириш масалалари тадқиқ этилган. Тадқиқотнинг мақсади олий таълим муассасаларида молиявий ресурсларни самарали бошқариш механизмларини таҳлил қилиш ва уларни такомиллаштириш бўйича илмий таклифлар ишлаб чиқишдан иборат. Тадқиқот жараёнида иқтисодий таҳлил, солиштирма таҳлил, статистик усуллар ҳамда тизимли ёндашувдан фойдаланилди. Натижалар университетларда молиявий ресурслардан фойдаланиш самарадорлигини ошириш, бюджетлаштириш ва молиявий назоратни такомиллаштириш муҳим аҳамиятга эга эканлигини кўрсатди. Тадқиқот натижасида олий таълим муассасаларида стратегик молиявий менежментни ривожлантириш бўйича амалий тавсиялар ишлаб чиқилди.*

Калит сўзлар: *молиявий менежмент, университет, молиявий ресурслар, бюджетлаштириш, стратегик бошқарув, самарадорлик.*

Аннотация: *В статье исследуются вопросы совершенствования системы финансового менеджмента в университетах. Целью исследования является анализ механизмов эффективного управления финансовыми ресурсами в высших образовательных учреждениях и разработка научных предложений по их совершенствованию. В ходе*

исследования использованы методы экономического и сравнительного анализа, статистические методы и системный подход. Результаты исследования показали, что повышение эффективности использования финансовых ресурсов, совершенствование бюджетирования и финансового контроля играют важную роль в деятельности университетов. По результатам исследования разработаны практические рекомендации по развитию стратегического финансового менеджмента в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: *финансовый менеджмент, университет, финансовые ресурсы, бюджетирование, стратегическое управление, эффективность.*

Abstract. *This article examines the issues of improving the financial management system in universities. The purpose of the research is to analyze the mechanisms of effective financial resource management in higher education institutions and to develop scientific recommendations for their improvement. In the course of the research, methods of economic analysis, comparative analysis, statistical methods, and a systematic approach were applied. The results show that improving the efficiency of financial resource utilization, enhancing budgeting processes, and strengthening financial control are crucial for the effective functioning of universities. Based on the findings, practical recommendations for the development of strategic financial management in higher education institutions were proposed.*

Keywords: *financial management, university, financial resources, budgeting, strategic management, efficiency.*

Introduction Ҳозирги глобал иқтисодий шароитда олий таълим муассасалари фаолиятини самарали ташкил этиш ва уларнинг молиявий

барқарорлигини таъминлаш муҳим аҳамият касб этмоқда. Университетлар нафақат таълим хизматларини кўрсатувчи муассаса, балки инновацияларни шакллантирувчи, илмий тадқиқотларни амалга оширувчи ва интеллектуал капитални ривожлантирувчи стратегик институт сифатида ҳам намоён бўлмоқда. Шу сабабли университетларда молиявий ресурсларни самарали бошқариш масаласи замонавий таълим тизимининг муҳим йўналишларидан бири ҳисобланади. Сўнгги йилларда олий таълим тизимида амалга оширилаётган ислоҳотлар университетларнинг молиявий мустақиллигини кенгайтириш, уларнинг иқтисодий самарадорлигини ошириш ва таълим хизматлари бозорида рақобатбардошлигини таъминлашга қаратилган. Бундай шароитда университетлар фаолиятида молиявий менежмент тизимини такомиллаштириш, молиявий ресурсларни режалаштириш, тақсимлаш ва назорат қилишнинг самарали механизмларини жорий этиш долзарб аҳамиятга эга бўлмоқда.Иқтисодий адабиётларда молиявий менежмент ташкилотнинг молиявий ресурсларини самарали бошқаришга қаратилган бошқарув тизими сифатида таърифланади. Ушбу тизим молиявий режалаштириш, бюджетлаштириш, инвестицияларни бошқариш, харажатларни оптималлаштириш ва молиявий назорат каби муҳим элементларни ўз ичига олади. Олий таълим муассасаларида молиявий менежмент тизими университетнинг стратегик мақсадларига эришиш, таълим сифати ва илмий тадқиқотларни ривожлантириш учун зарур бўлган ресурсларни самарали тақсимлаш имконини беради. Молиявий менежмент назарияси ва унинг амалий жиҳатлари кўплаб хорижий ва маҳаллий олимлар томонидан тадқиқ этилган. Жумладан, молиявий бошқарувнинг назарий асослари ва молиявий қарорлар қабул қилиш

жараёнлари иқтисодий фанларда муҳим ўрин тутади. Олий таълим муассасалари фаолиятида молиявий менежментни ташкил этиш масалалари эса университетларнинг молиявий барқарорлигини таъминлаш, ресурслардан самарали фойдаланиш ва уларнинг стратегик ривожланишини таъминлаш нуқтаи назаридан алоҳида аҳамият касб этади. Шу билан бирга, таълим тизимида рақамли технологияларнинг кенг жорий этилиши университетларда молиявий бошқарув жараёнларини модернизация қилиш заруратини юзага келтирмоқда. Рақамли иқтисодиёт шароитида молиявий менежмент тизимини такомиллаштириш бюджетлаштириш, молиявий таҳлил ва назорат жараёнларининг самарадорлигини оширишга хизмат қилади.Амалиёт шуни кўрсатадики, кўпгина университетларда молиявий ресурсларни бошқаришда муайян муаммолар мавжуд. Жумладан, молиявий режалаштиришнинг етарли даражада такомиллашмаганлиги, харажатларни бошқариш механизмларининг самарадорлиги пастлиги ва молиявий назорат тизимининг етарли даражада ривожланмаганлиги каби ҳолатлар кузатилади. Бу эса университетларнинг молиявий барқарорлигига ва уларнинг рақобатбардошлигига салбий таъсир кўрсатиши мумкин.Шу муносабат билан университетларда молиявий менежмент тизимини такомиллаштириш, молиявий ресурсларни самарали бошқаришнинг илмий асосланган механизмларини ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этиш муҳим илмий-амалий вазифалардан бири ҳисобланади. Мазкур тадқиқотнинг мақсади университетларда молиявий менежмент тизимининг мавжуд ҳолатини таҳлил қилиш ва уни такомиллаштириш бўйича илмий асосланган таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат.

Тадқиқот усуллари (Methods) Мазкур тадқиқотни амалга ошириш жараёнида университетларда молиявий менежмент тизимининг ҳолатини ўрганиш, унинг самарадорлигини баҳолаш ва такомиллаштириш бўйича илмий таклифлар ишлаб чиқиш мақсадида бир қатор илмий тадқиқот усулларидан фойдаланилди.Аввало, тадқиқотнинг назарий асосларини шакллантириш мақсадида **илмий адабиётлар таҳлили** усули қўлланилди. Ушбу усул орқали молиявий менежмент назарияси, олий таълим муассасаларида молиявий бошқарув тизими ва молиявий ресурсларни бошқариш механизмлари бўйича маҳаллий ҳамда хорижий олимларнинг илмий ишлари ўрганилди ва таҳлил қилинди.Тадқиқот жараёнида университетларда молиявий ресурслардан фойдаланиш самарадорлигини баҳолаш мақсадида **иқтисодий таҳлил** усулидан фойдаланилди. Бу усул орқали университетлар фаолиятида молиявий ресурсларни шакллантириш манбалари, улардан фойдаланиш йўналишлари ва харажатлар таркиби таҳлил қилинди.Шунингдек, тадқиқотда **солиштирма таҳлил** усулидан фойдаланилди. Ушбу усул ёрдамида турли университетларда молиявий менежмент тизимининг ҳолати, молиявий бошқарув механизмлари ва ресурслардан фойдаланиш самарадорлиги ўзаро таққосланди. Бу эса университетларда молиявий бошқарув тизимини такомиллаштириш бўйича илмий хулосалар чиқариш имконини берди.Тадқиқотда молиявий кўрсаткичларни баҳолаш ва уларнинг динамикасини аниқлаш мақсадида **статистик таҳлил** усули ҳам қўлланилди. Ушбу усул орқали молиявий кўрсаткичларнинг ўзгариш тенденциялари таҳлил қилиниб, университетларда молиявий ресурслардан фойдаланиш самарадорлиги баҳоланди.Бундан ташқари, университетларда молиявий менежмент тизимини комплекс ўрганиш ва

унинг асосий элементларини таҳлил қилиш учун **тизимли ёндашув** усулидан фойдаланилди. Ушбу усул молиявий бошқарув тизимини бир бутун тизим сифатида кўриб чиқиш ва унинг асосий таркибий қисмлари ўртасидаги ўзаро боғлиқликни аниқлаш имконини берди.Тадқиқот натижаларини умумлаштириш ва илмий хулосалар чиқаришда **мантиқий таҳлил ва синтез** усуллари қўлланилди. Бу усуллар ёрдамида олинган натижалар тизимлаштирилди ҳамда университетларда молиявий менежмент тизимини такомиллаштириш бўйича илмий асосланган таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилди.

Натижалар (Results) Тадқиқот жараёнида университетларда молиявий менежмент тизимининг амалдаги ҳолати таҳлил қилиниб, молиявий ресурсларни бошқариш самарадорлигига таъсир этувчи асосий омиллар аниқланди. Олиб борилган таҳлиллар шуни кўрсатадики, университетлар фаолиятида молиявий ресурсларни шакллантириш ва улардан фойдаланиш жараёни кўп жиҳатдан молиявий режалаштириш ва бюджетлаштириш механизмларининг самарадорлигига боғлиқ.Тадқиқот натижаларига кўра, университетларда молиявий ресурслар асосан давлат бюджети маблағлари, тўлов-контракт асосидаги таълим хизматлари, илмий тадқиқот грантлари ҳамда бошқа бюджетдан ташқари манбалар ҳисобидан шаклланади. Шу билан бирга, молиявий ресурслардан самарали фойдаланиш даражаси университетларда молиявий бошқарув тизимининг ташкил этилганлигига ва молиявий назорат механизмларининг самарадорлигига бевосита боғлиқ эканлиги аниқланди.Таҳлил натижалари шуни кўрсатдики, айрим университетларда молиявий режалаштириш жараёни етарли даражада тизимлаштирилмаган. Бу эса молиявий ресурсларни тақсимлашда

номутаносибликлар юзага келишига ва айрим харажатларнинг самарадорлиги паст бўлишига олиб келиши мумкин. Шу муносабат билан университетларда стратегик молиявий режалаштириш ва бюджетлаштириш тизимини такомиллаштириш муҳим аҳамият касб этади.Тадқиқот давомида университетларда молиявий менежмент тизимини такомиллаштиришнинг қуйидаги асосий йўналишлари аниқланди:

- университетларда **стратегик молиявий режалаштириш** механизмларини жорий этиш;
- молиявий ресурслардан фойдаланиш самарадорлигини ошириш мақсадида **харажатларни оптималлаштириш**;
- университетларда **замонавий бюджетлаштириш тизимини** жорий қилиш;
- молиявий операциялар шаффофлигини таъминлаш мақсадида **молиявий назорат механизмларини кучайтириш**;
- молиявий бошқарув жараёнларига **рақамли технологияларни жорий этиш**.

Олиб борилган тадқиқот натижалари шуни кўрсатадики, университетларда молиявий менежмент тизимини такомиллаштириш орқали молиявий ресурслардан фойдаланиш самарадорлигини ошириш, университетларнинг молиявий барқарорлигини таъминлаш ва уларнинг рақобатбардошлигини кучайтириш мумкин. Шунингдек, тадқиқот натижасида университетларда молиявий бошқарув самарадорлигини баҳолаш учун бир қатор муҳим кўрсаткичлар (молиявий барқарорлик, харажатлар самарадорлиги, бюджетлаштириш даражаси ва ресурслардан

фойдаланиш самарадорлиги)ни қўллаш мақсадга мувофиқ эканлиги асослаб берилди.

Хулоса ва таклифлар (Conclusion) Олиб борилган тадқиқот натижалари университетларда молиявий менежмент тизимини такомиллаштириш олий таълим муассасаларининг барқарор ривожланишини таъминлашда муҳим аҳамиятга эга эканлигини кўрсатди. Университетларда молиявий ресурсларни самарали бошқариш таълим сифати, илмий тадқиқотлар самарадорлиги ва муассасанинг рақобатбардошлигини оширишда муҳим омил ҳисобланади.

Тадқиқот натижалари шуни кўрсатадики, университетларда молиявий менежмент тизимининг самарадорлиги кўп жиҳатдан молиявий режалаштириш, бюджетлаштириш ва молиявий назорат механизмларининг ривожланганлик даражасига боғлиқ. Шу билан бирга, молиявий ресурсларни шакллантириш манбаларини диверсификация қилиш ва улардан самарали фойдаланиш университетларнинг молиявий барқарорлигини таъминлашда муҳим аҳамият касб этади.

Тадқиқот натижалари асосида қуйидаги асосий хулосаларга келиш мумкин:

- университетларда молиявий менежмент тизими молиявий ресурсларни самарали тақсимлаш ва улардан оқилона фойдаланишни таъминловчи муҳим бошқарув механизми ҳисобланади;
- стратегик молиявий режалаштиришни жорий этиш университетлар фаолияти самарадорлигини оширишга хизмат қилади;
- бюджетлаштириш ва харажатларни бошқариш механизмларини такомиллаштириш молиявий ресурслардан фойдаланиш самарадорлигини оширади;

- молиявий назорат тизимини кучайтириш университетларда молиявий шаффофликни таъминлашда муҳим аҳамиятга эга.

Тадқиқот натижалари асосида университетларда молиявий менежмент тизимини такомиллаштириш бўйича қуйидаги амалий таклифлар ишлаб чиқилди:

1. Олий таълим муассасаларида **стратегик молиявий менежмент тизимини жорий этиш**.

2. Университетларда **замонавий бюджетлаштириш механизмларини такомиллаштириш**.

3. Молиявий ресурслардан фойдаланиш самарадорлигини ошириш мақсадида **харажатларни оптималлаштириш**.

4. Молиявий бошқарув жараёнларида **рақамли технологияларни кенг жорий этиш**.

5. Университетларда **молиявий назорат ва мониторинг тизимини кучайтириш**.

Ушбу таклифларни амалга ошириш университетларда молиявий менежмент тизимини такомиллаштиришга, молиявий ресурслардан самарали фойдаланишга ҳамда олий таълим муассасаларининг молиявий барқарорлигини таъминлашга хизмат қилади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Brigham E., Houston J. **Fundamentals of Financial Management.** – Boston: Cengage Learning, 2019.
2. Van Horne J., Wachowicz J. **Fundamentals of Financial Management.** – New Jersey: Prentice Hall, 2018.
3. Ross S., Westerfield R., Jordan B. **Corporate Finance.** – New York: McGraw-Hill Education, 2021.

4. Drucker P. **Management: Tasks, Responsibilities, Practices.** – New York: Harper & Row, 2017.

5. Kaplan R., Norton D. **The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action.** – Boston: Harvard Business School Press, 2016.

6. Altbach P., Salmi J. **The Road to Academic Excellence: The Making of World-Class Research Universities.** – Washington DC: World Bank Publications, 2017.

7. Johnstone D. **Financing Higher Education: Who Should Pay?** – Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2018.

8. Teixeira P., Jongbloed B., Dill D., Amaral A. **Markets in Higher Education: Rhetoric or Reality?** – Dordrecht: Springer, 2019.

9. Қодиров А. **Молиявий менежмент.** – Тошкент: Иқтисодиёт, 2020.

10. Ғуломов С. **Менежмент назарияси ва амалиёти.** – Тошкент: Фан, 2019.

11. Турсунов Б. **Олий таълим муассасаларида иқтисодий бошқарув асослари.** – Тошкент: Иқтисодиёт, 2021.

12. Ўзбекистон Республикаси Президентининг **Олий таълим тизимини ривожлантириш тўғрисидаги фармонлари ва қарорлари**. – Тошкент, 2020–2023.

13. Ўзбекистон Республикаси **“Таълим тўғрисида”ги Қонуни.** – Тошкент, 2020.